

TÜRK YURDU DERGİSİ'NDE MEFKÛRE ÜZERİNE TARTIŞMALAR (1911-1918)*

Yalçın YILMAZ**

Özet

Osmanlı İmparatorluğunun milliyetçilik akımı nedeniyle parçalanmaya başladığı süreçte, bu parçalanmayı önlemek amacıyla, Osmanlıcılar, İslamcılar ve Türkçüler arasında fikir tartışmaları yaşanmıştır. Bu çalışmanın konusu; Türkçülük ideolojisinin yayın organı olan Türk Yurdu Dergisinin 1911-1918 yılları arasındaki yayın döneminde, milli kimlik unsurlarından mefkure üzerine yapılan tartışmalardır. Bu kavramla ilgili olarak Dergi'de düşüncelerini aktaran yazarların metinleri incelenmiştir. Toplamda 23 düşünürün/aydınının 60 adet makale/metni değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Türk Yurdu'nda bu dönemde yazan aydınlara göre İmparatorluğun kurtuluşu Türklerin birliğine dayanmaktadır. Türkler, mefkure sahibi olmadıkları ve milli kimliklerine sahip çıkmadıkları için “birbirlerinden ayrı, dağınık, habersiz ve perişan bir halde yaşamaktadırlar”. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için Türklere milli bilinç verilmeli ve milli kimlik sahibi olmaları sağlanmalıdır. Rusya coğrafyasından gelen Türk yazarlar mefkure olarak ilk sayıdan itibaren Rusya coğrafyasındaki Türklerin kurtuluşunu da hesaba katarak “bütün Türklerin” birlikteliğini savunurken, Osmanlı topraklarında yaşayan Türk yazarlar ise imparatorluğun dağılmasını önlemek amacıyla başlangıçta Osmanlı topraklarında yaşayan Türklerin ve Türk olmayan müslümanların birlikteliğini savunmuşlardır. Rusya göçmenleri Türklerin kurtuluşu için imparatorluğu bir araç olarak görürken, Osmanlı Türkleri İmparatorluğun kurtuluşu için Türklerin birlikteliğini bir araç olarak görmüşlerdir.

Mefkureyle ilgili fikir tartışmalarında Dergi'de görüş belirten aydınların İslamcılarla sert tartışmalar yaşadıkları; ancak bu yazarların İslam'a karşı olmadıkları, çağın milliyetçilik çağı olduğunu ifade ile amaçlarının çağdaş bir İslam Türklüğü yaratmak olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Mefkure unsuru üzerine yapılan tartışmalarda Balkan ve I. Dünya Savaşlarının büyük etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Türk Yurdu, milli kimlik unsurları, mefkûre, aydın, Balkanlar.*

* Bu makale “Türk Yurdu Dergisi'nde Milli Kimlik Unsurları Üzerine Tartışmalar (1911-1918)” (Yılmaz, 2015) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., I. Zırlı Tuğay Komutanlığı, Personel Şube Müdürü, Babaeski/KIRKLARELİ.
İletişim: yalcinyilma@gmail.com

DISCUSSIONS ON THE IDEAL IN THE JOURNAL OF TÜRK YURDU (1911-1918)

Abstract

The subject of this study is the discussions on the ideology of “mekfure (ideal)” which is one element of the national identity in the Journal of Turk Yurdu between 1911-1918. Related to these notions, the text of intelligentsia that express their ideas in the Journal are researched. In total, 60 articles of 23 varied intelligentsia are evaluated.

According to the intelligentsia, national consciousness should be given to Turks and having their own national identity should be ensured so as to eliminate identity problems. Thus, the unity of all Turks, as an ideology, was considered necessary by the intelligentsia. In the discussions on the elements of national identity, Balkan and the First World War has majoring effects.

Keywords: *Türk Yurdu, national identity elements, ideology, intelligentsia, Balkans.*

Giriş

XVIII. yüzyılda başlayan ve XIX. yüzyılda bütün Avrupa'yı saran milliyetçilik akımları sonrasında Avrupalı devletler etnik temelli milli devletlerini kurmuşlardır. Osmanlı yöneticileri ise 1789 Fransız Devrimini ciddi sonuçlara sebep olmayacak Fransa'nın iç işi olarak değerlendirmişlerdir. Ancak Devrimin diğer Avrupa ülkelerine de sıçradığını görünce bu sefer de onu Hıristiyan dünyasına ait iç mesele olarak adlandırmışlardır (Lewis, 2011:91).

Milliyetçilik akımı Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası olan Balkan milletlerine de sirayet etmiştir. Bu milletler Avrupa'nın desteği ile Osmanlı'dan ayrılmak ve kendi devletlerini kurmak için isyanlar çıkarmışlardır. Ortaylı'ya göre; bu ayaklanmalar, rasgele köylü direnişleri ve haydut hareketleri değil, çağın gereği olan ulusalcılık ideolojisinin burjuva ve aydınlar önderliğinde gelişen bir sürecidir ve Osmanlı yöneticileri bunu anlayamamışlardır (Ortaylı, 2006:56).

Balkanlarda yaşanan isyanlar nedeniyle Osmanlı çözülme sürecine girmiş ve kimlik krizi yaşanmıştır. Çözülme sürecinin engellenmesi, tebaayı bir arada tutmak ve kimlik krizine bir çözüm bulmak adına Osmanlı yöneticileri 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile Osmanlı milleti fikri

oluşturmayı hedefleyerek Osmanlı üst kimliği yaratmaya çalışmışlardır. Bu görüş Osmanlılık olarak adlandırılmıştır. Osmanlılık ile gayri Müslim tebaanın (çeşitli dini ve milli grupların) ayaklanması ve ayrılması önlenmeye çalışılmıştır. Bu amacın akamete uğraması nedeniyle daha sonra Müslüman unsurları bir arada tutmak için İslamcılık fikrine başvurulmuştur.

Müslüman tebaada da ayrılma yönünde huzursuzluklar başlayınca imparatorluk Türklere dayanmak zorunda kalmıştır. Osmanlılık ve İslamcılık fikir akımlarının başarısızlığı nedeniyle XIX. yüzyıl son çeyreğinden itibaren Türkçülüğe eğilim artmıştır. 1862 yılında hariciye nazırı Ali Paşa imparatorluk içinde çeşitli unsurların isteklerinin ve menfaatlerinin çatıştığını görünce birleştirici unsurun Türkler/Türklük olduğunu işaret etmiştir. Tüm bu yaşananlar devletin temel koruyuculuğunu yapan tek unsurun Türkler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Türk bilincini oluşturmak ve yaymak için çeşitli dernekler kurulmuş ve basın yayın faaliyetleri başlamıştır.

Türkiye’de Türk milliyetçiliği esas alınarak kurulan ilk cemiyet Türk Derneği’dir. Kültürel amaç güden dernek 1908 yılında kurulmuştur. Derneğin amacı; Türklerin tarihini, kültürünü, dilini, medeniyetini vs. araştırmak, bunları ortaya çıkarmak ve bu konularla ilgili yayınlar yapmaktır. Türk Derneği, dergisinin ilk sayısını 1911 yılında yayımlamış ve yedinci sayı yayımlandıktan sonra yayım hayatı sona ermiştir (Akçura, 2012a:197-199). Ancak çok kısa bir süre sonra Türk Yurdu Cemiyeti kurularak Türkçülük ideolojisi doğrultusunda Türk Yurdu Dergisi yayım hayatına başlamıştır.

Türk Yurdu Cemiyeti, resmen 18 Ağustos 1911 tarihinde kurulmuştur. Türk Yurdu Nizamnamesine göre Cemiyet, eğitim gören Türk çocuklarına kalacak yer sağlayacak, bunların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi için dergi yayımlayacaktır. Nizamnamenin dördüncü maddesine göre Türk Yurdu Cemiyetinin kurucuları; Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Doktor Akil Muhtar, Yusuf Akçura’dır (Akçura, 2012a:200). Dergi’ye, “Türk Yurdu” ismini Mehmet Emin koymuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti de bu girişime ilgi göstermiştir. Mehmet Emin Ağustos 1911’de Erzurum’a Vali olarak atandığından yerine derginin müdürü olarak Yusuf Akçura geçmiştir.

Dergi, ilk nüshası yirmi dört sayfa olarak, 30 Kasım 1911 tarihinde “Türklerin faidesine çalışır” ibaresiyle yayım hayatına başlamıştır. Maksadını da ilk sayısında genel bir ifade ile şu şekilde belirtmiştir (Türk Yurdu, 1911:11):

“Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız, işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın içeriği göstereceğinden, mesleğimizin açıklamasını fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.”

Derginin tertip tarzından sorumlu müdürü Yusuf Akçura tarafından önerilen ve yazı ve idare heyeti tarafından bazı değişiklikler ile kabul olunan programının asıl içeriğinin önemli hususlarını daha sonra Akçura (2012a:201-202) şu şekilde ifade etmiştir:

“1. Risale, a) Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlanarak istifade olunacak bir tarzda yazılacaktır.

Bundan dolayı, b) Dili sade olacaktır; c) Kavmin çoğunluğuna faydalı konular seçilecektir; d) Çetin konular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır. Bununla beraber aydın düşünce sahiplerinin zevki, çıkarı gözden kaçırılmayacaktır.

2. Risale, bütün Türklerce makbul olabilecek bir ideal icadına çalışacaktır.

3. Risalede Türklerin tanışmalarına, iktisat ve ahlâkça yükselmelerine ve fenni bilgilerce zenginleştirilmesine hizmet eden konular/mevzular en ziyade yer alacak, siyaset bunlardan sonra gelecektir.

4. Türklerin birbirleriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup geçen ve özellikle kardeşler arasında sevinç veya kederi gerektirecek olaylar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde ortaya çıkan fikir akımları kaydolunacak ve Türk ırkının çeşitli kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün fertlerine bildirmek için çalışılacaktır.

5. Risale, Osmanlı Devletinin iç politikasından bahsederken, hiçbir siyasi fırkaya taraftarlık etmeyecek, ancak Türklüğün, Türk unsurunun siyasi ve iktisadi menfaatlerini savunacaktır. Türk unsurunun menfaatlerini savunurken, muhtelif unsurlar arasında anlaşmazlıklar doğmasından kaçınılacaktır.

6. Risale, Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun gelişmesi ve takviyesine, idealsizlikten doğan tenbellik ve kötümserliğin kaldırılmasına çok çalışacak ve çoğunlukla hiçbir şeye dayanmaksızın ortaya çıkan mübalağalı Batı korkusundan da bu milleti kurtarmaya elinden geldiği kadar uğraşacaktır.

7. Risalenin devletlerarası siyasette esas fikri, Türk aleminin menfaatlerini savunmaktır”.

Dergi; 30 Kasım 1911-15 Ağustos 1918 arasında (10 Ağustos 1914- 6 Aralık 1914 tarihleri arası hariç) toplam 161 sayı olarak büyük çoğunlukla on beş günde bir yayımlanmıştır (ilk devre). Kurtuluş Savaşı nedeniyle yayım hayatına ara vermiştir. Ekim 1924 tarihinden itibaren 162. sayısı ile aylık olarak “Türk Ocakları merkezi heyeti tarafından neşrolunur” ibaresiyle tekrar yayım hayatına başlamış ve Mart 1931 yılında 233. sayısı da yayımlanarak kapatılmıştır (ikinci devre). 1942-1943 (üçüncü devre), 1954-1957 (dördüncü devre), 1959-1968 (beşinci devre), 1970 (altıncı devre), yıllarında yayım hayatına zaman zaman ara vererek devam etmiştir. 1987’den günümüze (yedinci devre) kadar da yayım hayatına devam etmektedir.

Türk Yurdu’nun, çalışma konumuzu kapsayan zaman aralığında, ilk devre (1911-1918) yazarları arasında Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüsenyinzade Ali, Akil Muhtar, Mehmet Emin, Necip Asım, Ziya Gökalp, Mehmet Fuad Köprülü, Halide Edip, Ömer Seyfettin, Gaspıralı İsmâil, Veled Çelebi, Bursalı Mehmed Tâhir, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Ahmet Zeki Velidi, Celâl Sahir gibi tanınmış ve devrin önde gelen aydınları bulunmaktadır. Felsefe, sosyoloji, arkeoloji, etnografya, mimarlık, ilâhiyat, Türkiyat, tarih, hukuk, iktisat, psikoloji, tıp, eğitim, dil, edebiyat, sanat, siyaset, sağlık, spor gibi alanlarda yazılar yazılmıştır. Millî kültürün, millî bilincin sözcülüğünü yapan Dergi Türkçülük akımının temsilcisi olarak Türk kimliği bilinci oluşturmaya çalışmıştır.

Yukarıda anlatılan süreç doğrultusunda ve başlıklar altında 1911 yılında Türkçülük ideolojisinin taraftarı olarak milli bir kimlik bilinci yaratmak üzere yayım hayatına başlayan ve ilk devresi 1918 yılına kadar süren Türk Yurdu dergisi bu esnada siyasi ve toplumsal dönüşümlere tanıklık etmiştir. Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşı (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı (1914-1918) gibi toplumu derinden etkileyen hadiselerin

Türk Yurdu tarafından nasıl algılanıp yorumlandığı da Türk fikir ve siyaset tarihi açısından önemli olduğu gibi bu hadiselerin kimlik tanımlamasına nasıl bir etki yaptığı da son derece önemlidir. Ayrıca bir geçiş dönemi (İmparatorluktan milli devlete) ideolojisi olarak Türkçülük, Cumhuriyet tarihinin milli kimlik unsurlarının kaynaklarının anlaşılması açısından zengin bir malzeme sunmaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda, bu makalenin konusu; Türkçülük ideolojisinin yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi'nde 1911-1918 yılları arasında milli kimlik unsurlarından “mefkure” kavramı üzerine yapılan tartışmaların incelenmesidir. Toplamda 23 yazarın 60 adet farklı ve mefkûre üzerine yazmış oldukları metin/makale incelenmiştir. İncelenen makaleler/metinler ve yazarları EK-1'de sunulmuştur.

Dergide “mefkure” terimine karşılık olarak “emel, ideal, dilek, hayal, gaye” kelimeleri kullanılarak yazılar kaleme alınmıştır. Mefkure yerine kullanılan bu farklı sözcükler aynı zamanda devrin zihni buhranını da göstermesi bakımından kayda değerdir. Bu sözcük çeşitliliğini Gökalp da dile getirmiş ve terimi kavramsallaştırmıştır. Gökalp konuyla ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Mefkureye (hayal), (gaye), (emel), (dilek) diyenler var. ...mefkure bir millet tarafından mazide büyük bir buhran zamanında hakikaten yaşanmış ruhi bir halet, zihni bir mevcudiyettir; ne yaşanmamış bir hayal, ne de istikbalde yaşatacak bir gayedir. Mefkure halin mürebbisi¹ ve istikbalin halikı² olmakla beraber mazinin bir gerçeğidir. Milletın mazisinden gelip istikbaline doğru iten fikri bir hamlesidir. O halde (idee)den türeyen (ideal) gibi (fikir)den türeyen (mefkûre)yi bu mevkide kullanmak daha münasıptır” Gökalp (1914:138).

Millet-Kavim, Milliyetçilik-Kavmiyetçilik

Anılan terimlerle ilgili görüşlerini kaleme alan yazarlar **millet** tabirini “nation” kelimesine karşılık olarak kullanmışlardır. Nation ise Latince natio kökünden gelmektedir. Natio terimin ilk kullanımı Romalılarda, aynı coğrafyadan gelen yabancı grupları tanımlamak ve bu grupların statülerinin Roma vatandaşlarının altında olduğunu göstermek için

¹ Eğitimci. Halin mürebbisi: İçinde bulunulan zamanın eğitimcisi.

² Yaratıcı.

küçültücü manada kullanılmıştır. Bu anlamı ile Yunanca “*ta ethne*” ile aynı manada kullanılmıştır: Aynı coğrafyanın birleştirdiği yabancıların oluşturduğu grup (Greenfeld, 1993:4). Natio günlük kullanımda ise aileden büyük ancak halktan küçük grup üyesi olan erkekler anlamına gelmektedir (Kedourie, 2000:5).

İbrânîce ve Ârâmîce’de meel “konuşmak, söylemek”, mille de “kelime, söz” mânasına gelir. Bununla da ilişkili olarak Arapça’da “ezberden yazdırmak, dikte etmek” anlamındaki imlâl (imlâ) kökünden türeyen **millet**, işitilen ve okunan bir şeye dayanması veya dikte edilmesi ve yazılması bakımından “din” karşılığında kullanılmış, ayrıca kelimeye “izlenen, gidilen yol” mânası verilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de millet kelimesi biri Hz. İbrâhim, İshak ve Ya’kûb’a nisbet edilmek suretiyle, yedisi “millet-i İbrâhîm” şeklinde olmak üzere on beş yerde geçmektedir. Millet, din ve şeriat kelimeleri eş anlamlı olmakla birlikte ilâhî prensipler bütününe Allah’ın koyduğu kurallar olması bakımından millet ve şeriat; kulların itaati ve yerine getirmesi bakımından din denildiği, ayrıca peygamberlere ve zamana göre değişmeyen temel prensipler için din ve millet, değişebilen cüz’î hükümler için şeriat kelimesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şentürk, 2005:64-66).

Kavim (Kavm); sözlükte “aynı soydan gelen, töre, dil ve kültürleri bir olan insan topluluğu” anlamına gelir ve çoğulu akvam, “ırk, millet” mânasında da kullanılır. Yeni bir kavram olan kavmiyye de (kavmiyetçilik) “milliyetçilik, ırkçılık” anlamındadır. Kavmiyye, Arapça’da milliyetçilik kavramını karşılamak için modern dönemde ortaya çıkmış bir kelimedir. Ayrıca kavm karşılığı olarak ümmet kelimesi de kullanılır. Kur’ân’ı Kerîm’de kavim genellikle “topluluk” mânasında 383 yerde ve tekil olarak geçmektedir. İlke olarak her kavim Allah katında eşittir. Köken itibarıyla aynı anne babadan gelen insanlar çeşitli kavim (şuûb) ve kabilelere ayrılmıştır. Allah katında gerçek üstünlük ölçüsü takvâdır (el-Hucurât 49/13). Kur’ân-ı Kerîm böylece kavimler arasındaki farklılığı bir ayrımcılık kaynağı olmaktan çıkarmayı, çeşitli kavimleri sosyo-kültürel farklılıkları yok etmeden bir araya getirip inanç esasına dayalı bir birlik kurmayı hedeflemiştir. İbn Kuteybe, Fârâbî, İhvân-ı Safâ, Mâverdî ve İbn Haldûn gibi içtimaî konularda eser veren müellifler kavim kelimesine özel bir anlam yüklemeyip onu sözlük anlamında kullanmışlardır (Şentürk, 2002:68-69).

İstanbul'un fethi ile birlikte Osmanlı, devlet yapısından imparatorluk yapısına geçmeye başlamıştır. Himayesine giren toplulukların artmasıyla birlikte bu toplulukları millet sistemi ile yönetmeye başlamıştır. O devirde kullanılan millet terimi, yukarıda da bahsedildiği üzere, 1789 Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan millet kavramı ile aynı anlamda değildir. İslami literatürde din ile eş anlamlı olması yanında belli bir dinin mensuplarını ifade eden millet kelimesi, Osmanlı Devleti'nde de klasik dönemden itibaren dinî zümreleri ifade etmek için kullanılmıştır. Millet teşkilâtı etnik (kavmî) ve lisan aidiyetine değil, din ve mezhep esasına dayanır (Ortaylı, 2005). Osmanlı millet sistemi dini ayrıştırmayı esas alır. Bu esas doğrultusunda yönetimi altındaki Müslüman olmayan toplulukları Ortodoks, Ermeni, Yahudi olarak ayırmış ve bunlara *zimmi* adını vermiştir. Arapların, Arnavutların ve Türklerin içinde bulunduğu Müslüman kesime *ümme*³ adı verilmiştir.

Kavim, XX. yüzyılın başında Arapça'da ve Türkçe'de anlam kaymasına uğrayarak bir sosyoloji terimi haline gelmiştir. Kelime aslında "millet ve ırk" mânasına gelmediği halde modernleşmeyle birlikte milliyetçilik akımının güçlendiği dönemde böyle bir anlam kazanmıştır. Kavim kendi mensuplarına bir sosyal kimlik kazandırır. Dil, din, tarih, töre, vatan, örf ve âdetler bu kimliğin unsurları arasında gösterilir. Kavmiyetçilik duygularının güçlü olduğu bir toplumda ortaya çıkan İslâm dini kavim kimliğini dışlamamış, fakat bu kimliğe üstünlük atfedilmesinin doğurabileceği sakıncalara karşı önlemler almış, sosyal ve kültürel farklılıkların bir arada korunması için tedbirler önermiştir (Şentürk, 2002:68-69). Ağaoğlu (1912a, 1912b) da Şentürk'ün bu aktardığımız görüşleriyle örtüşen düşünceler ileri sürmüştür.

Ağaoğlu "kavmiyet akımı"yla ilgili bilgi verdiği makalesinde; bu akımın yalnız Türklere has olmayıp diğer İslam kavimleri arasında da olduğunu belirterek, Araplar ve İranlıları örnek vermektedir. Ağaoğlu'na

³ Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk anlamında terim. Ümmet kelimesi "e-m-m" kökünden bir isim olup asıl anlamı, sınıf ve cemaat demektir. Bu kelime Türkçe'de; bir peygambere inananlar ve semâvi dinlere mensup kavimler topluluğu; Kur'ân'da ise genel olarak din, müddet, zaman, (Hûd, 11/8), önder (İbrahim Peygamber) (Nahl,16/120) ve topluluk anlamlarında kullanılmıştır. Hak dine de (Enbiyâ, 21/92), batıl dine de (Zuhruf, 43/22) ümmet denilmiştir (Bulut, 2012:308-309).

göre kavmiyet akımı Avrupa'dan alınmıştır. XIX. asır bazı düşünürler tarafından “Kavmiyet-Nationalisme” asrı olarak adlandırılmıştır (Ağaoğlu, 1912a:80-82). Ağaoğlu İslamcıların kavmiyet akımının İslam unsurları arasına nifak sokacağı düşüncesinde olduklarını, bu düşüncenin bilimin ve tarihin gerçeklerine aykırı olduğunu ve İslam dininin de bu akımı engelleyemediğini belirtmektedir. Hatta kavmiyet fikrinin cinsiyet (ırk) fikri ile örtüştüğünden İslam'ı kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir. Ağaoğlu İslam'ın yayıldığı toplumlarda o toplumların kültürlerinden öğeler aldığını, İslamiyet'in soyut kavram olduğunu, ifade ettiği anlamın ise çeşitli olduğunu, hayalde tek bir kütle anlaşılrsa da gerçekte lisanca, yaşam tarzı, hayat şartları bağlamında çeşitlilik gösterdiğini ifade etmektedir. Ağaoğlu her İslam unsurunun kendi dilinde müesseseler kurmasının ilerleme açısından faydalı olacağını aksi takdirde İslam aleminin sadece küçük bir parçası olunacağı ilerleme, yükselme sağlanamayacağını ifade ile “kavmiyete hizmet etmek İslamiyet'e hizmet etmektir” der ve kavmiyetin faydalarını anlatır:

“Kavmiyet fikri kendisine kapılan milletlere şaşırtıcı bir metanet, bir azim, sebat ve fedakarlık hissi bahşediyor. (...) İşte bunun içindir ki kavmi bir cereyana kapılmış olan kavimler bu his sayesinde fedakar asker, namuslu ve haysiyetli memurlar, çalışkan ve kararlı tacirler, büyük ve yüce fikirli edipler, şairler ve devlet adamları yetiştiriyorlar (Agayef, 1912b:113)”.

Fikir Akımlarına Dair Tartışmalar (Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük)

Derginin yayınlandığı dönemde üç fikir akımı (mefkure) temsilcileri arasında, (Osmanlılar, İslamcılar ve Türkçüler), tartışmalar yapıldığı ve bu tartışmalara Dergi'de de yer verildiği anlaşılmaktadır. Türk Yurdu Dergisi bu fikir akımlarından Türkçülüğün temsilcisi ve yayın organıdır. Derginin kurucularından ve önde gelen etkin yazarlarından biri olan Yusuf Akçura bu üç fikir akımı ile ilgili düşüncelerini 1904 yılında yayımladığı “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalesinde dile getirmiş ve bu üç fikir akımının tahlilini yapmıştır. Akçura Osmanlılık fikrinin başarısızlığının nedenini mefkure eksikliğine bağlar ve çeşitli gerekçelerle Osmanlı milleti oluşturmanın mümkün olamayacağını belirtir. Akçura İslamcıların İslam'da “din ve millet birdir” anlayışı doğrultusunda bu unsurların bir kimlik altında toplanabileceklerini düşündüklerini ifade eder. Müslüman

milletlerin büyük çoğunluğu Hıristiyan devletlerin egemenliği altındadır. İslam birliği siyaseti tüm bu sorunlara rağmen gerçekleştirilebilir olsa da harici engeller pek kuvvetlidir. İslam devletlerinin Hıristiyan devletlerinin egemenliği altında olması ve Hıristiyan devletlerin de Müslüman tebaaya sahip olması nedeniyle, İslamcılık çıkarlarına aykırılık teşkil ettiğinden, Hıristiyan devletler İslam birliğine engel olacaklardır. Çağ milliyetçilik çağıdır ve her bir unsur kendi milletini oluşturmak ve devletini kurmak istemektedir. Akçura bu gerekçelerle en mümkün seçeneğin Türkçülük olduğunu ima eder (Akçura, 2012b:221-241).

Köprülü'ye (1913b:372-376), Gaspıralı'ya (1914) ve Gökalp (1913a, 1913d)'a göre Osmanlı İmparatorluğu milliyetçilik akımını engellemek için çaba sarf etmektedir. “Tarihi bir zarureti olan bu akım” dış tesirlerle Osmanlı'da etkisini göstermiş, Arap ve Arnavutlarda etkisi görülmüş, ancak Türkler uzun bir süre kavmiyetlerini inkâr etmişler ve bu sebeple milli vicdandan mahrum kalmışlardır. Köprülü Türkçülerin maksatlarını şu şekilde açıklar:

“Onların [Türk milliyetçilerinin] en büyük maksatları Osmanlı bayrağı altında şuursuz bir hayat geçiren Türklere milli bir vicdan vermek ve bu suretle İslam beynelmileliyeti'ne güçlü bir unsur dahil etmekle beraber Osmanlı saltanatının mütezelzel⁴ istinatgahlarını yeniden takviye etmektir. Bu maksadın husulü takdirinde Osmanlı hududu haricinde bize revabıt-ı diniye ve lisanıye ile manen merbut olan milyonlarca kardeşimiz milli bir vicdan kazanacak, medeniyet ve insaniyet yolunda ilerlemiş olacaktır” (Köprülü, 1913b:373).

Köprülü, Osmanlılık akımına da değinir. “Rical ve aydınlarımızın büyük çoğunluğu ‘vaki bir millet’ olan Osmanlılığı iradi bir millet (tek bir kavim) düşündüğünden büyük sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur” der. Osmanlı kelimesinin devlet ünvanı olduğunu, muhtelif unsurların (Türk, Arap, Rum, Ermeni, vs.) oluşturduğu siyasi topluluğun adı olduğunu belirtir. Türk ve İslam vicdanı (kimliği) olabileceğini, gerçek manasıyla bir Osmanlı vicdanı (kimliği) olmadığını ve olamayacağını ifade eder.

Köprülü Türk Yurdu adına derginin konuyla ilgili olarak amacını şu şekilde belirtir:

⁴ Her ne kadar asıl metinde “mütezelzel” yazsa da doğrusu mütezelzil (sarsılan) olması gerekir.

“İşte buraya kadar serdedilen efkar ve mülâhazat, Türk Yurdu’nun, Türk milliyetperverlerinin kendilerine isnat olunan şeylerden ne kadar uzak, ne kadar ayrı düşündüklerini vazih bir surette gösteriyor. Biz ne hayalperver, ne mürteci, ne ayrılıkçı, ne de İslamiyet veya Osmanlılık düşmanıyız. Maksadımız, şimdiye kadar muhtelif vesilelerle tekrar ettiğimiz veçhile Türklük, İslamlık ve Osmanlılığın mütesaniden tealisini temin etmektir. Hayat-ı medeniyeye birkaç asırdan beri hakkıyla karışmamış, ihtiyacat-ı asriyeye tamamen vukuf kesbetmemiş bir kitleyi yani büyük Türk Milleti’ni bugünkü beşeriyet-i medeniyetin faaliyetine teşrik edeceği, insanlığa yeni bir kemiyet bahşeyeceği için bu mesai aynı zamanda pek necip ve insanidir” (Köprülü, 1913b:376).

Risal (1912b:365-367), Osmanlılık fikrinin kabul görmeyişini Türkler hariç bütün unsurlarda millet bilincinin oluşmasından kaynaklandığını ifade eder. Osmanlı milleti fikrinin kabul görmeyişini ve millet bilinci oluşmasının önemini: “Hiçbir millet ikna ile intihar ettirilemez” cümlesi ile vurgular. Bu fikrin “suni bir imtizac” (uyuşma) olduğunu, “kavim ruhunun uzun asırlar sonucunda oluştuğunu” belirtir. Osmanlılık fikrinin Türkler için zararını da: “Türkler de doğmak üzere olan milli ruh ve vicdan, bu kargaşada batıp gidecekti” cümlesi ile özetler.

Risal Osmanlılık fikrinin yukarıdaki açıklamalar sonucunda başarılı olmayışı neticesinde “İslam birliği (ittihad-ı İslam)” fikrine başvurulduğunu ve bu fikrin Sultan Abdülhamit’e ait olduğunu (1912c:384-385) belirtir. Risal (1912ç:407-409) bu akımın başarısızlığını: Arapların, Farsların ve Arnavutların kendi memleketlerinde yaşadıkları, müfrez halde oldukları için, lisanlarını, adetlerini, kavmi özelliklerini korudukları ve böylece milliyetlerini kaybetmemelerine bağlar. “O, İttihad-ı İslam fikri de başarısız olunca Türkler de milliyetçiliğe mecbur kalmışlardır” der.

Risal (1912f:54-56) “Pan-Türkizm (Türk ittihadı) pek meşru olan bir hissin ifratıdır” diyerek aşırıya kaçıldığını ima eder ancak “azami bir program ihtiva eder. Gayretlerin muayyen bir maksada tevcihine müsaittir ve bundan dolayı pek faydalıdır” diyerek de destekler. Osmanlılık fikrinden başlayarak küçüle küçüle ve denemeler sonucu Türkçülük’te mecburen karar kılındığını şu ifadelerle anlatır:

“Türkler, nihayet milli bir ruh buldular. Onların tetkik ve tecrübelerinin sahası, darlaşarak gitmiştir, Bidayette, din, ırk ve dil farkı gözetmeksizin bütün unsurları

Osmanlılıkla ihata ettikten sonra İslam ittihatçılığı (Panislamisme) ile kuvvetlenen Müslüman Osmanlılıkla yalnız Müslüman ahaliyi ihata etmiştir ve nihayet, daha ziyade küçülerek, “Türk Yurdu”nun Türk ittihatçılığına (Panturquisme) dayanarak, Türkçülükte (Turquime) karar kılmaya mecbur olmuştur (Risal, 1912g:69)”.

İzzet Ulvi (1912a:268-269) Osmanlı unsurlarının ferden, aynı hukuka bağlı olmaları nedeni ile aralarında fark olmadığını yani eşit olduklarını vurgular. “Ancak bu unsurların her birinin diğerinden farklı olan lisanı, ananesi, hasleti, istidadı bulunduğu izahtan varestedir” cümlesi ile sosyolojik olarak bu unsurların ayrı bir millet olduğunu vurgulayarak devrindeki tüm unsurları Osmanlı milleti altında kaynaştırma fikrinin yanlış olduğunu ima eder.

Konuyla ilgili görüş beyan eden düşünürler Osmanlıcılık ile ilgili olarak; devrin milliyetçilik devri olduğunu, Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli unsurlardan meydana geldiğini, bu unsurlarda milliyetçilik/millî kimlik bilincinin oluştuğunu, bu unsurların ayrı bir dili, tarihi ve gelenekleri olduğunu, Osmanlı isminin diplomatik anlamda kullanıldığını ve tüm bu gerekçeler nedeniyle Osmanlılık adı altında bütün unsurların birleşmesinin mümkün olmadığını ve unsurların da bunu kabul etmeyeceğini ve etmediğini, sonuç olarak Osmanlı milleti olamayacağını ve Devletin isminin Osmanlı olduğunu ifade etmektedirler. Osmanlıcılık mefkuresini Risal: “Hiçbir millet ikna ile intihar ettirilemez” şeklinde yorumlarken, Gökalp diğer unsurların “bizi Türkleştirmek istiyorsunuz” diyerek buna karşı çıktıklarını ifade eder.

İslamcılık mefkûresinin önde gelen yayın organı Sebilürreşâd dergisidir. Derginin yazarlarından Babanzâde Ahmed Naim “İslâm'da Davâ-yı Kavmiyyet” başlıklı bir yazı neşretmiştir. Ahmed Naim bu yazısında İslâm dininin “da'vâ-yı kavmiyyet” (kavmiyetçilik) ve “da'vâ-yı cinsiyyet” (ırkçılık) ideolojilerini kesin olarak reddettiğini ve bu tür fikirlerin Câhiliyyet davası olduğunu vurgulamıştır. Bu düşünce İslamcıların milliyetçiliğe ve Türkçülüğe bakış açısının özeti olarak adlandırılabilir. Bu düşünceden hareketle İslamcılar Türkçüleri bölücülükle, unsurların arasına nifak sokmakla, hatta İslamiyet ve Osmanlı düşmanı olmakla suçlamışlardır. Türk Yurdu Dergisi yazarları bu düşünceye karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bu karşı düşünce özellikle ve özet olarak Ahmet Ağaoğlu'nun yazılarında toplanmıştır. Ağaoğlu Babanzâde Ahmed Naim ile

bu konuda kalem kavgasına tutuşmuştur. Ağaoğlu Türkçülerin İslamiyet'e karşı olmadıklarını, Türkçülüğün nifak sokmak bir yana İslamiyet'i güçlendireceğini, İslamiyet'in de Kavmiyet düşüncesini yasaklamadığını, anılan düşüncenin Araplarda ve İranlılarda da olduğunu, Osmanlı Müslüman unsurları arasında milliyetçiliğin öncelikle Arnavutlarda daha sonra Araplarda ve ondan sonra Kürtlerde ortaya çıktığını, Türklerin ise bunun farkına yeni vardıklarını, Türklerin İslam dinini kabul edince "siyasi infirak ve muhite esaret" sonucunda kendi kimliğini unuttuklarını, farklı mezheplere tabi oldukları için birbirlerine düşman olduklarını ifade eder. Türklerin İran medeniyetinin oluşmasında amil olmalarına rağmen İranlılaştıklarını aktarır. Fikir akımları arasındaki bu tartışmaları Gökalp, "Muasır İslam Türklüğü" sentezinde uzlaştırmaya çalışmıştır.

Şentürk'e (2002:68-69) göre, yukarıda aktardığımız üzere, "kavmiyetçilik duygularının güçlü olduğu bir toplumda ortaya çıkan İslâm dini kavim kimliğini dışlamamış, fakat bu kimliğe üstünlük atfedilmesinin doğurabileceği sakıncalara karşı önlemler almış, sosyal ve kültürel farklılıkların bir arada korunması için tedbirler önermiştir". Bu cümleden hareketle Ağaoğlu nezdinde Derginin yazarlarının İslam dinine göre kavmiyet ile ilgili düşüncelerinin yanlış olmadığını ifade edebiliriz. Kimlik ve İslamiyet konusunda ise Lewis (2011:445) "İslamiyet'e geçmiş farklı halklardan hiçbiri, kendi ayrı kimliğini İslam ümmeti içinde eritme konusunda Türklerin eriştiği noktaya varamamıştır. ...Türklüğe dair öz benliğin bazı izleri devam etmiş olsa da, Türkler kendi İslam öncesi geçmişlerinden pek az hatırayı ellerinde tutmuşlar, Türk ile Türk olmayan arasına hiçbir ırk engeli yerleştirmemişlerdir" diyerek yine Ağaoğlu nezdinde Derginin yazarlarının görüşleri ile aynı görüşü paylaşmaktadır.

Bu fikir akımları arasındaki tartışmaları anlamaya yardımcı olması için Güvenç'in; "Osmanlı ülkesinde görülen milliyetçilik akımları doğal bir gelişmeden çok Batı'nın 'Doğu Sorunu'nu çözmeye, Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını paylaşmaya yönelik sömürgecilik politikasının sonucuydu" (Güvenç, 2010:32) görüşü ile Timur'un: "Çağdaş ve zorunlu bir aşama olan ulusçu akımı, 20. yüzyılın başlarındaki ortaya çıkış biçimi ile Türkiye'de gerçek bir batılılaşmaya (evrensel değerler, ırkçılığı dışlayan milliyetçilik) ters düştü. Bu olguyu yakın geçmişimizdeki 'tarihi yanlıgı' olarak isimlendiriyoruz" (Timur, 2000:229) görüşünü de belirtmek faydalı olacaktır.

Mefkure-Yenilikçilik İlişkisi

Türk Yurdu'nda bu dönemde yazan aydınlara göre Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme için III. Selim devrinden itibaren yaptığı yeniliklerde başarılı olamayışının nedeni milli mefkure olmayışı ve bu yeniliklerin bir mefkure doğrultusunda yapılmayıştır. Lewis reformların yapıldığı dönemde Avrupalıların Osmanlı İmparatorluğun kurumlarının köhne olduğunu ve Türkiye'nin medeni bir ülke olması için süratle Avrupa tarzı yönetim ve hayat tarzını benimsemeleri gerektiği düşüncesinde olduğunu, bu düşüncenin Avrupalılar tarafından Türk devlet adamlarının ve yöneticilerinin “kafasına kazındığını” ve Türk yöneticilerinin de bu düşünceyi benimsediğini ve yöneticilerin bu reformları “Avrupa'ya sus payı” olarak değil de inandıkları için yaptıklarını belirtir (Lewis, 2011:173). Lewis bu düşüncesi ile reformların “Avrupa'ya sus payı” olarak yapıldığı düşüncesinin varlığını örtük olarak ifade etmektedir. Timur, “Tanzimatla modernleşme başladı” ve “Tanzimat ‘batılılaşma’nın başlangıcıdır” düşüncesinin doğru olmadığını ifade ile anılan devreyi “çöküş devri” olarak adlandırır. Timur'a göre Tanzimat'tan itibaren oluşturulan “batılı kurumlar” gerçek bir kültürel uyanışın ve Aydınlanmanın ürünü değil, “Şark Meselesi” diplomasisinin çerçevesi içinde Osmanlı Devlet adamlarının, çoğu kez inanmadan vermek zorunda kaldıkları ödünlerdi (Timur, 2000:218-219). Turhan'a göre de Osmanlı gerilemenin ilim ve zihniyet meselesi olduğunu anlayamadı. Osmanlı Avrupa medeniyetinin esası olan ilme nüfus edip onu Türkiye'ye taşıyıp yerleştirmek ve ilim doğrultusunda medeniyet yolunda ilerlemek yerine şekli ve yüzeysel taklit yoluna gitmiştir (Turan, 2005a:60) diyerek Reformların bir mefkure doğrultusunda ve ilmi metot dahilinde yapılmadığını belirten Dergi'nin görüşlerini doğrular. Turhan (2015:117) Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'nın gerisinde kalışının esasını algılayamadığını belirtir. Turhan'a göre Avrupa'nın ilerlemesindeki esas unsur ilim, ilmi zihniyettir.

İsmail Gasprinski (Gaspıralı) (1912:336-337)⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nun

⁵ Bu yazı dergide “İmparatorluk haricindeki Türkler ne diyor” başlığı altında yayınlanmış olup dergi tarafından şu şekilde bir açıklama yapılmıştır: “Yerli ve yabancı matbuatının ne dediklerini hergün kendi gündeliklerimizi dolduran bol bol tercümeleri okuyup öğreniyoruz. Fakat Türkiye İmparatorluğu haricinde yaşayan Türk matbuatının -ki, gayeleri, maksattan, menfaatleri ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun beka ve saadetinden ibarettir.- son vekayi hakkında ne söylediklerini, ne düşündüklerini bize hiç haber veren

Avrupa ile yaşadığı sorunlara değindiği yazısında başarısızlıkların sebeplerinden ilkinin “gayesizlik (idealsizlik)” ikincisinin de “kötü yönetim” olduğunu belirtir. Osmanlı'nın yaşanan sorunlara 1850'li yıllardan beri çözüm bulmak adına yenilikler yaptığını, ancak bu yeniliklerin münferit olduğunu, bir gaye doğrultusunda yapılmadığı için başarıya ulaşmadığını belirtir.

Necdet'e (1913) göre Osmanlı yenilikleri kendi isteği ile değil de haricin zorlamasıyla yaptığından yenilik hareketleri memur ve aydınlardan aşağı inmemiş ve “büyük kitle” olarak adlandırdığı halk dönüştürülememiştir. Necdet III.Selim devrinden itibaren yenileşmenin tesadüfi (plansız) ve ananesiz olmasını başarısızlığın sebebi olarak görür.

Mefkure – Aydın İlişkisi

Orhan Türkdoğan'a göre Osmanlı İmparatorluğu; yeniliklere akılcı bir tarzda uyum sağlayabilecek, yerlilik niteliği güçlü “yaratıcı aydına” sahip değildi. Bir oryantal sistemde gözlenen sömürücü, çıkarıcı ve asalak bir zümrenin hakimiyeti altındaydı. Türkdoğan'a göre dünyanın hiçbir toplumunda aydın sınıfının dış kökenli olmasına, aydınlardan toplumun kendi halkından olmayan bir zümre oluşturmasına rastlamak mümkün değildir. Osmanlı bunun tek istisnasıdır (Türkdoğan, 2004:89,68). Ülgener de Osmanlı aydınlarıyla ilgili şu tespiti yapmaktadır:

“Söylenecek yeni ve değişik bir şeyi olmayınca, ifade biçimini daha da ağırlaştırarak herkesin anlayamayacağı kelimelere başvurmak, hatta başı sıkıştıkça yenilerini icat etmek. Alelade okur yazarlığın üstünde “*düşünür*”lük sıfatını kazanmanın en tesirli ve kestirme yolu bu olmuştur.

Bilinen ve kullanılan dil karşısında mutlaka alışılmamış ikinci bir dil yaratma aydınımızın Osmanlı toplumundan buyana değişmeden sürüp giden tutkusudur. Fikir yerine kelime ve onun da git gide daha ağdalı ve alışılmamış olanını icat illeti, ...” (Ülgener, 2006:484).

---

olmadı. İşte Türk Yurdu bu sayıda o vazifeyi kısmen olsun ifaya çalışıyor, İmparatorluk haricinde çıkan Türk gazetelerinin en kadim ve en muteberi olan Tercüman'da başmuharrir İsmail Bey Gasprinski'nin buhran-ı ahir üzerine bizzat yazdığı “Kabine Gitti, Kabine Geldi” unvanlı derin ve mühim makalenin en ruhlu parçalarını aynen aşağıya alıyoruz”.

Dergi'de konuyla ilgili görüş belirten düşünürlerden Necdet ve Ağaoğlu yukarıda açıkladığımız görüşler doğrultusunda düşünülmektedir. Necdet (1913) “aydınların, ölçsüz, dirençsiz değişim” anlayışında olduğundan bahisle sonuç olarak “edebiyat, ilim ve felsefe dili sırasıyla Arap, Acem en son da Frenk olmuştur” der. Ağaoğlu da özellikle mefkure aydın ilişkisine vurgu yapmaktadır. Türklerin birbirlerinden ayrı, dağınık ve habersiz yaşadıklarını belirtir. Ediplerin, şairlerin, tarihçilerin Farsça ve Arapça yazmayı şeref saydıklarını, Türk lisanını unutmaya derecesine vardıklarını, “Türk emeli, Türk ideali namına olarak katiyen bir şey arayıp bulmadıkları”nı yazar. Ağaoğlu; “Aynı emel, aynı ideal aynı gaye ile duygulanmamış ve çalışmayan bir unsurun muhtelif şubelerinde maddi ve manevi alaka olamayacağı”nı ve bunun sonucu olarak da “perişanlığa mahkum olunacağı”nı ifade eder. Ağaoğlu'na göre bir kavmi kendine tanıttıran o kavmin yetiştirdiği edipler, şairler, düşünürlerdir. O, bu kimselerin bir kavme “emel, hayal, ideal” belirlediklerini, kavmin maddi ve manevi kuvvetlerini bir hedefe yönlendirdiklerini anlatır. Ona göre bu düşünürler Türk birliği için bir emel belirlemelidirler. Ağaoğlu Türklerin birbirlerinden ayrı düşmesinin bir sebebi olarak “marifeti kavmiye (conscience nationale) yokluğu”nu gösterir ve aydınlarda da olmadığını ifade eder (1911a:15-17). Smith (2013:31) XVIII, XIX. ve XX. yüzyılın başında yaygın olarak kullanılan “milli karakter”, “milli bilinç” terimlerinin “milli kimlik” yerine kullanıldığını belirtmektedir. Türk Yurdu'nda görüş belirten düşünürlerin “milli kimlik” yerine daha ziyade “milli vicdan” tabiri kullandıkları gözlenmektedir.

Sonuç olarak mefkure-aydın ilişkisinde Derginin yazarlarının konuyla ilgili fikrini şu şekilde özetleyebiliriz: *Bir millet için mefkureyi aydınlar belirler. Bunu belirlerken halk edebiyatından ve kültüründen istifade edilmelidir. Osmanlı aydınları Türk milleti için mefkure belirlememişlerdir. Bunun sebebi aydınların milli bilinçten yoksun oluşu ve kozmopolit oluşudur.*

Mefkure-İman -Eğitim İlişkisi

Mehmet İzzet insanların milliyet duygusuna dini bir hisle, kutsiyet duygusu ile bağlandıklarını ileri sürmektedir. Ona göre dinde iki unsur gözetmek mümkündür. Birincisi dinin sureti, ikincisi dinin muhtevasıdır. Birincisi hissi bir şekildir, kutsiyet duygusundan ibarettir. İkincisi ise dinin diğer dinlerden farklılaştığı alan olan itikat ve ibadet tarzıdır. İzzet'e göre

milliyet bir vakıa olmaktan ziyade bir ülküdür, iman ve irade mahsulüdür (İzzet 1981:194-212). Burada kastedilen iman az evvel belirttiğimiz gibi dinin itikadi yönü değil, Kösoğlu'nun ifadesi ile insan eylemini motive edecek kadar güçlü olan bir inanma halidir. İnancın gücü, yani eylemi güdüleme kuvvetidir (Kösoğlu, 2013:7).

Mefkure-eğitim ve iman ilişkisine özellikle Akçura değinir. Akçura (1912h:265-268) mahalle mekteplerinin “küçük çocukları müslüman yapmak”, bu okulların devamı olan medreselerin de “ideal müslüman yetiştirmek” hedefi olduğunu ifade ile eğitimde milli bir mefkure olmadığını belirtir. Ona göre mefkuresiz eğitim alan bir öğrenci; bireyci, bencil, kendinden başka kimseyi düşünmeyen, eğlence düşkün, mensup olduğu topluluğa dair endişe taşımayan ve endişe taşıyanları da alaya alan bir kişi olur. Bu öğrencilerin hayat felsefelerini Ziya Paşa'dan aktardığı beyitle özetler (Akçura, 1912h:267): “İç bade, güzel sev, var ise akli şuurun/ Dünya var imiş ya ki yok olmuş ne umurun”. Akçura: “Vatan ve milliyet idealini biz mekteplerimizden değil tesadüfi elimize geçen ecnebi kitaplarından, yahut etrafımızda, içimizde yaşayan yabancı milletlerin faaliyetlerinden öğrendik...” der. Akçura: “İdealsizlik toplumu içerden yer, farklı ve kötü yönlere sevk eder” der ve ekler:

“Büyük vakalar şiddetle iman edilmiş fikirlerin yani ideallerin eseridir... ..heyet-i ictimaiyyemiz yaşamak istiyorsa, bir sağlam ve müsbet ideal sahibi olmalıdır. Evet, böyle bir ideali bulmalıyız, yapmalıyız. Gençlerimize, çocuklarımıza o ideal dairesinde muttarid, mütecanis (homojen) ve sağlam bir terbiye, bir iman vermeliyiz. Yani o ideali hayata geçirmeliyiz, tahakkuk ettirmeliyiz...” (Akçura, 1912h:268).

Devrin fikir tartışmalarından Balkan Savaşı'nın sonucunda alınan hiç beklenmedik mağlubiyetin çok büyük etki yaptığı ve bu yenilginin toplumda travmaya neden olduğu anlaşılmaktadır. Köprülü bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Güçlü insanlar gibi güçlü ve azimkar milletler de felaket ve musibetle takviye-i azim ve himmet ederler. Duçar olduğumuz büyük musibetleri tamir için o musibetlerden daha büyük, sarsılmaz bir imana ihtiyaç vardır. Halbuki muhitimizde genç ve zeki gözler cevval ümit alevleriyle parlayacak yerde korku ve itimsizlik gölgeleri altında tıpkı bir ölü gibi bakıyor... (Köprülü, 1913a:140)”.

Akçura “1913 Senesinde Türk Dünyası” adlı üç dizilik yazının birincisinde Balkan Savaşlarının bir uyanışa vesile olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Rumeli darbesi Türklerin gözünü açarak Türk aleminde milli bir intibah husule getirdi... Türk milliyeti ananesinin bin yıllık bünyesinde Din-i İslam en mühim bir uzuv olmuştur... Bu cihetle milli intibah, aynı zamanda dini intibah demek olacaktı. Vakıa geçen sene Türk aleminde milli intibahla birlikte dini intibahın da işaretlerine tanık olunmuştur. Zikrolunan milli ve dini intibahların en kuvvetli müessiri Balkan muharebeleri olmuştur.” (Akçura, 1914a:260).

Savaş sonrası alınan beklenmedik ağır mağlubiyet “felaket” (Kazım Nami, 1912) olarak adlandırılmış, mağlubiyetin toplumun moralini çok bozduğu, toplumda travma yarattığı (Ömer Seyfettin, 1914) hatta bazı insanların bunu kıyamet alameti olarak değerlendirdiği ifade edilmiştir. Dergi felaket olarak adlandırdığı Balkan mağlubiyetine benzer olarak Avrupalı milletlerin de aynı şekilde felaketler yaşadıklarını, yaşanan felaketten ders aldıklarını ve bunun sonucunda güçlü birer milli devlet kurduklarını ifade eder. Bu hususa özellikle Bulgarlar örnek verilir. Osmanlı tebaası olan Bulgarların bir mefkure doğrultusunda çalıştıklarını ve bir zamanlar tebaası oldukları Osmanlı İmparatorluğunu bile yenebildikleri ifade edilir (Can Bey, 1911b; Türk Yurdu, 1912). İncelediğimiz dönem Türk Yurdu aydınları toplumların yaşadığı felaketlerin mefkure doğuşuna neden olduğunu ifade etmekte ve bunu Gökalp (1914) sosyolojik olarak izah etmektedir.

Dergi'nin yazarlarına göre Türkler milli bilinç sahibi olmadıkları, milli kimliklerine sahip çıkmadıkları için “birbirlerinden ayrı, dağınık, habersiz ve perişan bir halde yaşamaktadırlar”. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için Türklere milli bilinç verilmeli ve milli kimlik sahibi olmaları sağlanmalıdır. Gökalp (1913d) Osmanlı yönetici ve aydınlarının milliyetlere karşı çıktıklarını özellikle de “Türk”e olumsuz anlam yüklediklerini belirtir. Fuad Sabit (1912) Anadolu’da yaşayan Türklerin de kendilerine Türk denilmesini hakaret olarak algıladıklarını ve kendilerini Müslüman olarak tanımladıklarını aktarır. Ömer Seyfettin (1914) toplumun üst tabakasında yer alanlardan bir kişiyle arasında geçen konuşmayı aktarır. Seyfettin, bu şahsın Türk olmasına rağmen kendini Fransız olarak gördüğünü belirtir. İzzet Ulvi (1912a) de yükseköğrenim yapmış toplumda saygın yeri olan kişilerin bile Türklüklerinden utandıklarını ifade etmektedir. Nafi Atuf (1916) Anadolu’nun bir okulunu 1915 yılında teftiş ettiklerini

ve öğrencilerin %5'inin milliyetlerini bildiklerini, büyük çoğunluğun milliyetleri yerine dini veya doğduğu memleketlerini söylediklerini aktarır.

Milli kimlik bilincine dair toplumun tüm kesiminden aktardığımız bu örneklerden anlaşıldığı üzere Türk toplumunda tarihsel ve kültürel temele dayalı milli kimlik bilinci olmadığı anlaşılmaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu kimlik olarak ya dinle özdeşim kurmakta ya da nadir de olsa başka milletlerle özdeşim kurmaktadır. “Türklük objektif olarak hakim ama bilinç olarak art planda”dır (Ortaylı, 2006: 62). Toplumun kimliğini dinle özdeşleştirmesini anlamamıza Lewis’in görüşleri yardımcı olabilir. Lewis’e göre “İslamiyet’e geçmiş farklı halklardan hiçbiri, kendi ayrı kimliğini İslam ümmeti içinde eritme konusunda Türklerin eriştiği noktaya varamamıştır. ...Türklüğe dair özbenliğin bazı izleri devam etmiş olsa da, Türkler kendi İslam öncesi geçmişlerinden pek az hatırayı ellerinde tutmuşlar, Türk ile Türk olmayan arasına hiçbir ırk engeli yerleştirmemişlerdir. İslamiyet, Türk milli kimliğinde bir kenara itilemeyecek kadar derine kök salmış bir unsurdur” (Lewis, 2011:445, 570). “Müslümanlarda din yalnızca bir inanç, ibadet ve komünal bir örgüt değildi. Kimliğin temeli, bağlılığın öncelikli odak noktası olmuştur” (Lewis, 2006:282).

Toplumda orta tabakada bulunan bazı eğitimli insanların Türklüğe kötü gözle bakmaları ve üst tabakada yer alan bazı insanların kendilerini Türk değil de Avrupalı olarak adlandırmaları kimlik oluşumunda “özdeşim” terimi ile açıklanabilir. Özdeşim kimlik oluşumunda iyi, güzel, başarılı olan şeyin örnek alınması veya taklit edilmesidir. Kendi dahil olduğu toplumun kimliğinin başarılı olmaması bazı insanların başarı ve güç simgesi olarak değerlendirilen Avrupa kimliğini benimsemelerine yol açmış olabilir. Güvenç de bu hususa dikkat çekerek: “Bir toplumu oluşturan bireylerin, belli (milli) kimlik simgesinde birleşmesi isteniyorsa o kimliği bir ‘başarı simgesi’ yapacak başarı yolları açılmalıdır. Başarının yerini tutacak ortak kimlik mayası henüz keşfedilmemiştir” der (Güvenç, 2010:350). Türkkın da kimliğin itibarının çok güçlü olduğu zaman bütün herkesin o kimliğine mensubiyet yarışına gireceğini ifade ederek, Güvenç ile benzer düşüncüyü paylaşır (Türkkın, 2012: 55).

Aydınlar/düşünürler; milletin tanımında “dil, tarih, kader, vatan”, vurgusu yapmış, devrin tüm olumsuzluklarına rağmen ırkçı söylemde

bulunmamışlar, Avrupa milletlerini düşman olarak görmemiş ve göstermemişlerdir. Ancak Balkan toplumları özellikle Yunanlar milli kimlik oluşturma sürecinde Türkleri “yok edilmesi gereken düşman” olarak tanımlamışlardır (Yılmaz, 2006:55-70). Aydınlar “Türkler gayri müslim kavimler hakkında bu medeniyet asrının icap ettiği saygılı vaziyeti muhafaza edeceklerdir” söyleminde bulunmuşlardır. Bu söylemler Türk Cihan Hakimiyeti mefkuresi ile açıklanabilir.

Türk Cihan Hakimiyeti Ülküsüne göre, Türkler yeryüzünde barışı ve huzuru sağlamak için tanrı tarafından görevlendirilmişlerdir. Bu düşüncüyü uygulama alanına geçirmek için “*Güneş'in doğduğu yerden battığı yere kadar*” her tarafı Türk idaresi altına almak imkanlarının aranması ve zorlanması gerekir. Böylece, Osmanlılar da dahil, hemen bütün dirayetli Türk devlet adamları “*Yerine getirilmesi gerekli vazife*” sayılan cihan hakimiyeti görüşünün, şüphesiz birçok tarihi teşebbüsler sonucu olarak, Türk psikolojisinde derin yer tutmasından dolayı, hem destan ve efsanelerimize, hem tarihi kayıtlara hem de hükümdarların ünvanlarına⁶ yansımış açık delilleri vardır, görüşündedirler. Türk cihan hâkimiyeti düşüncesi, Türk fütihat felsefesinin ana kaynağı ve dayanak noktası olarak, daima gerçekleştirilmesine çalışılan bir ülkü niteliğini tarihimiz boyunca muhafaza etmiştir (Kafesoğlu, 2003:253-256).

Osman Turan Türk Cihan Hakimiyeti Ülküsünü “Nizam-ı Alem davası” olarak adlandırır. Turan’a göre Türk milleti milli, dini, insani duygulara bağlı kalmış ve bunların ahengi üzerinde bir Cihan hakimiyeti mefkuresine inanmıştır. Hun, Göktürk, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları Türk cihan hakimiyetinin dört büyük devrini teşkil eder (Turan, 2005b:22). Turan’a göre Türkler “*Allah'ın cihan hakimiyetini kendilerine emanet ettiğine*” inandıklarından, bu emanete saygı göstermek suretiyle hüküm sürdükleri bütün kavim ve dinlerin hamisi olduklarını düşünüyorlardı. Bu sebeple de Türk imparatorluklarında milliyet, din ve sınıf tezdad ve mücadelelerine rastlanmamış, adalet ve ahenk hüküm sürmüştür (Turan, 2005b:10).

⁶ Asya Hun hükümdarı Mete'nin unvanı: “Gök-Tanrı'nın, güneşin, ayın tahta çıkardığı Tanrı kut'u (kut: siyasi iktidar) Tan-hu” dur. Atilla ise Hunlar tarafından Tanrının Kılıcı diğer kavimler tarafından Tanrının Kırbağı olarak görülmüştür. Gök-Türk Hakan'ı: Tanrı'ya benzer, Tanrı'dan olmuş Türk Bilge Kağan. Türkler Müslüman olunca bu ünvanlar İslami biçim alarak devam etmiştir.

Rusya'dan göç eden Türkler başta İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu olmak üzere ilk andan itibaren “bütün Türklerin” birliğini savunan yazılar kaleme almışlardır. Osmanlı Türk yazarlarının 1914 yılına, I. Dünya Savaşı başlayana kadar, bütün Türklerin birliğini savunan yazılara pek yer vermedikleri aşikardır. Bu husus onların buna ilgi duymadıklarından değil, öncelikle Osmanlı coğrafyasında yaşayanlara milli kimlik bilinci vermeye, Türkçülüğü anlatmaya çalıştıkları ve özellikle de İslamcılarla Türklük konusunda mücadele ettikleri nedeniyle olabilir. Bu aydınlar Osmanlı Devletinin Türklerin sahip olduğu tek müstakil devlet olması nedeniyle Rusya'nın tepkisini çekmemek için bütün Türklerin birliği konusuna yer vermemiş olabilirler. Aydınlar Rusların Türk Birliğinden şüphelendiklerini ifade etmektedirler. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına Rusların karşı safında ve Almanlarla aynı safta girince Osmanlı Türk yazarları da Rusya göçmenleri Türkler gibi “bütün Türklük” mefkuresini açıktan dile getirmiştir. Halide Edip, Gökalp, Mehmet Emin Türk birliğini dile getiren yazarlar olmakla birlikte, Türk Yurdu Dergisi ortak bir açıklamayla I. Dünya savaşını “azim ve iman ile açtığımız büyük mefkure muharebesi” olarak değerlendirir. Savaşta cephe başarılarına yer vererek özellikle Ruslara karşı elde edilen başarıları mefkureye ulaşmada bir aşama olarak görmekte ve bunu memnuniyetle aktarmaktadırlar. Konuyla ilgili olarak yazarların düşüncesini Gökalp'in: “Düşman ülkesi viran olacak, Türkiye büyüyüp Turan olacak” dizeleri özetlemektedir.

Mustafa Çolak; Almanların Kafkasya politikası çerçevesinde Osmanlı Devletini kendi saflarında Ruslara karşı I. Dünya Savaşına girmeleri için Turancılık konusunda teşvik ettiğini ve bu konuda Osmanlı devlet adamlarına yardımcı olmak için söz verdiklerini, bunun üzerine Osmanlı devlet adamlarının Turancılık idealini açıktan dile getirdiklerini, bu ideali gerçekleştirmek için bölgeye askeri seferler yaptıklarını ve bölgedeki insanları Ruslara karşı ayaklanmaya teşvik ettiklerini ve bu insanlara yardımda bulduklarını belirtir. Ancak Kafkasya'nın stratejik önemi ve yeraltı zenginlikleri nedeniyle Almanların, gerçekte, Osmanlı Devletinin Ruslara karşı başarısını istemediğini ve engellediğini, Almanların Osmanlı Devletinden askeri anlamda Rus askerlerini oyalamak beklentisinde olduğunu ve bölgeye yerleşmek için Osmanlı'nın nüfusunu kullanma amacı güttüklerini Alman belgelerine dayanarak aktarır (Çolak, 2006:126-146).

Derginin bütün Türklük (Turan) mefkuresine inanması Balkan mağlubiyetinin kayıplarının yarattığı travma ve I. Dünya Savaşı'nın başlarında Osmanlı Devletinin bazı cephelerdeki başarısı ile de açıklanabilir. Şöyle ki:

Kayıplar için yas tutulması gerekir. Freud'a göre yas: "Acı veren değişiklik ya da kayıplara karşı kaçınılmaz zorunlu bir insani tepkidir" (Çevik, 2009:54). Yas tutma "bir şeyin değiştiği veya yok olduğunu kabul etme süreci"dir. Büyük grupların yas süreçleri kişisel süreçlerden daha değişiktir. Sevdiğiniz biri vefat ettiğinde kişisel yas süreci bir iki sene sürerken, büyük grupların yas süreçleri 30-40 sene 60-100 sene sürer (Volkan ve Atabey, 2010:42). Yas tutma psikolojik bir süreçtir. Bu süreç sonunda önemli bir kaybın oluştuğu kabul edilir ve yaşama bu gerçeği anladıktan sonra devam edilir. Yas süreci sağlıklı bir şekilde yaşanır ve kayıpların olumlu olumsuz yanları gerçekçi bir şekilde değerlendirilir ve kabullenilir ise toplumunun kimliği zenginleşir ve güçlenir. Büyük bir çatışmadan, trajediden sonra eğer toplum yas tutamazsa, kendi kimliğini tekrar geliştiremezse Megola idea gibi bir takım ideolojiler ortaya çıkar (Volkan ve Atabey, 2010:74).

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 93 Harbi olarak adlandırılan (1877-1878), Ruslara karşı kaybettiği savaş sonrasında Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi, bunun sonucunda orada bulunan nüfusun Anadolu'ya göçü, bu esnada yaşanan insan kayıpları, acılar, trajedilerin sonucu oluşan travma ve onların yası tutulamadan Balkan Savaşı ve hiç beklenilmeyen yenilginin de Türk birliği (İttihad-ı Etrak veya Turan) mefkuresine etkisi olduğu düşünülmelidir. Bu mefkure başlangıçta müslüman Türkleri kapsarken, daha sonra buna Hıristiyan Türkler de dahil edilmiştir.

Türk Yurdu (1916:312) ortak bir açıklama yaparak; "Türk Yurdu'nun teşekkülünden ve bütün neşriyatından asıl maksadı Türk Birliği'ni vücuda getirmek ve müttehid [birleşik] Türk milliyetinin terakki ve tealisine çalışmaktan ibarettir" diyerek, kuruluşundan itibaren "Türklük ve Türk birliği" mefkuresi için çalıştığını belirtir. Hamdullah Subhi de başından beri gerek Türk Yurdu gerek Türk Ocağı'nın "Türk birliği" mefkuresi için çalıştığına ve öncüsünün de İsmail Gaspıralı olduğuna dair şu satırları dile getirmiştir:

“Şimal topraklarında yaşayan milyonlarca Türk’ü kendi benliğine vasıl eden, kurtaran bu aziz ve kudsi babamız⁷, ayrılmadan evvel kulaklarımıza asla unutmayacağımız bir söz fısıldamıştı: ‘Bazı düşünceler vardır ki o bize yasaktır, demişti. Onları bizden sonra gelecek nesillere bırakalım. Biz manevi birliği yapalım, dilleri birleştirelim, siyasi birliği başkaları düşünsünler.’ Bu söz Ocağın eskiden beri akide olarak kabul ettiği bir düsturdur. Ve biz ona sadık kaldık. Biz yalnız bir şey istiyoruz. Dil birliği ile vicdan birliği. Uzak yakın bütün Türklerin kalpleri aynı duygularla çarpsın, zihinleri aynı birlik hülyasına dalsın. Biz bu hülyadan başka bir şey düşünmüyoruz” (Subhi,1918:186).

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu’nun kurtuluşunun imparatorluğun kurucu ve asli unsuru olan Türklere dayandığını düşünen ve bu düşüncüyü ifade eden devrin aydınları/düşünürleri 1911 yılında Türk Yurdu Dergisi etrafında bir araya gelerek Türkçülük fikrinin sözcülüğünü yapmışlardır. Türkçülüğü savunan bu aydınlar İmparatorluğun dağılmasının asıl nedeni olarak İmparatorluk içindeki toplumda mefkure olmayışını düşündüklerinden, İmparatorluğun parçalanmasının engellenmesi için imparatorluk bünyesindeki Türklere öncelikle bir mefkure belirlenmesinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Bu mefkurenin belirlenmesinde ilimden faydalanılmasını, aydınların bunu belirlemesini ve eğitim yoluyla da topluma benimsetilmesini özellikle belirtmişlerdir. Düşünürler Avrupalı devletlerin güçlenmesini ve Balkan toplumlarının da, özellikle Bulgarların, Osmanlı İmparatorluğunu Balkan Savaşlarında mağlup etmelerini bu devletlerin mefkureli oluşlarına bağlamışlardır.

Milli kimlik bilinci oluşturma sürecinde görüş belirten düşünürlerin metinlerini/makalelerini incelediğimizde düşünürlerin, milli kimlikle ilgili “mefkure, marifeti kavmiye/milli vicdan, kavim, kavmiyetçilik” gibi belli başlı kavramlar üzerinde yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır. Millet sistemiyle ve ümmet anlayışı ile yönetilen bir imparatorlukta, millet dini bir topluluğu ifade ettiğinden, Türkler de milliyetlerini Müslüman olarak ifade etmişlerdir. Aydınlar modern anlamda millet bilinci oluşturma

⁷ İsmail Gasprinski’nin derginin üzerinde büyük etkisi olduğu onun bazı yazılarından, bazı yazarların onun yazılarına atfından, özellikle de vefatı ile Dergi’nin bir sayısını (1914, 10 Aralık, sayı 72) tamamen ona ayırmasından ve ondan bahsetmesinden zaman zaman İstanbul’a gelerek derginin yazarları ile görüşmesinden çok açık olarak anlaşılmaktadır.

sürecinde, milletin dini birlikteliği temel aldığından olsa gerek, soy birliğini temel almak için millet yerine kavim terimini kullandıkları ve İslamiyet'in kavmiyetçiliğe karşı olmadığını belirttikleri anlaşılmaktadır. Türk Yurdu Dergisi yazarları soy birliğini temele koyarken İslamiyete karşı olmadıklarını, hatta Türkçülüğün İmparatorluğu ve İslamiyet'i güçlendireceğini özellikle vurgulamışlardır. Ağırlık merkezi din olan mevcut kimlikten ağırlık merkezi soy birliğine dayanan bir kimliğe geçiş esnasında aydınlar yeni kavramlar (mekkure, milli vicdan) kullanmışlar ve/veya üretmişlerdir. İslamcılık ve Türkçülük mefkuresi arasındaki tartışmayı Gökalp "muasır İslam Türklüğü" adı altında sentez yaparak uzlaştırmaya çalışmıştır.

Rusya göçmeni düşünürler başta Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu olmak üzere Dergi'nin ilk sayısından itibaren "bütün Türklük" fikrini ileri süren yazılar kaleme alırken; Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Fuat Köprülü gibi Osmanlı Türkü aydınları Osmanlı coğrafyasında yaşayan Türklerin ve Müslümanların birlikteliğini önceleyen, Türkçülük fikrini ileri süren yazılar kaleme almışlardır. Birincilerin Turancılık olarak adlandırılan "bütün Türklerin" birlikteliği düşüncesini benimsemeleri Rusların Slavlaştırma politikası ekseninde milliyetçilik yapmalarına tanıklık etmeleri, bu süreçte o coğrafyada yaşayan Türklerin çektikleri sıkıntılar, Fransa'da öğrenim görmeleri sonucunda milliyetçilik fikrini bizzat bu fikrin doğduğu yerde tanımaları ve Rusya coğrafyasında yaşayan Türklerin kurtuluşunun Türk birliği sonucunda mümkün olabileceğini düşünmelerine yol açtığı değerlendirilmektedir. İkinciler ise öncelikle İmparatorluğun dağılmasını engellemek düşüncesinde olduklarından, imparatorluk coğrafyasında yaşayan unsurların birlikteliğini sağlamak için Türkçülüğü savunmuşlar, bunun yanında İslamcılığı dışlamamışlar, ancak kimliğin merkezine Türklüğü yerleştirmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 93 Harbi olarak adlandırılan (1877-1878), Ruslara karşı kaybettiği savaş sonrasında Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi, bunun sonucunda orada bulunan nüfusun Anadolu'ya göçü, bu esnada yaşanan insan kayıpları, acılar, trajedilerin sonucu oluşan travma ve onların yası tutulamadan Balkan Savaşı ve hiç beklenilmeyen yenilginin de Türk birliği (İttihad-ı Etrak veya Turan) mefkuresine etkisi olduğu düşünülmelidir.

Düşünürlerin mefkure belirleme çabalarında Balkan Savaşı'nın çok büyük etki yaptığı ve mağlubiyetin toplumda travmaya neden olduğu anlaşılmaktadır. Savaş sonrası alınan beklenmedik ağır mağlubiyet “felaket” olarak adlandırılmıştır. Dergi felaket olarak adlandırdığı Balkan mağlubiyetine benzer olarak Avrupalı milletlerin de aynı şekilde felaketler yaşadıklarını, yaşanan felaketten ders aldıklarını, bir mefkure belirlediklerini ve bunun sonucunda güçlü birer milli devlet kurduklarını ifade eder. Aydınların bu mağlubiyet sonrası mefkureyle ilgili kaleme aldıkları metinlerin sayısında belirgin bir artış olmuştur. Düşünürlerin mefkure tayininde sosyolojik çözümlenmeleriyle Ziya Gökalp'in ağırlığı hissedilmektedir.

Aydınların mefkure belirleme çabalarına Balkan Savaşı'nın yanında I. Dünya Savaşı'nın da çok büyük etki yaptığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Türk yazarlarının 1914 yılına, I. Dünya Savaşı başlayana kadar, bütün Türklerin birliğini savunan yazılara pek yer vermedikleri aşikârdır. Bu husus onların buna ilgi duymadıklarından değil, öncelikle Osmanlı coğrafyasında yaşayan insanlara Türkçülüğü anlatmaya çalıştıkları ve özellikle de İslamcılarla milliyetçilik konusunda mücadele etmeleri nedeniyle açıklanabilir. Osmanlı Devlet'nin Türklerin sahip olduğu tek müstakil Türk devleti olması ve Rusya'nın tepkisini çekmemek için de bütün Türklerin birliği konusuna yer verilmemiş olduğu düşünülebilir..

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na Rusların karşı safında ve Almanlar ile aynı safta girince Osmanlı Türk yazarları da Rusya göçmenleri Türkler gibi “bütün Türklük” mefkuresini açıktan dile getirmişlerdir. Halide Edip, Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu bunu dile getiren başlıca yazarlar olmakla birlikte, Türk Yurdu I. Dünya savaşını “azim ve iman ile açtığımız büyük mefkure muharebesi” olarak değerlendirir ve savaşta cephe başarılarına yer vererek özellikle Ruslara karşı elde edilen başarıları mefkureye ulaşmada bir aşama olarak görmekte memnuniyetle aktarmaktadır. Konuyla ilgili olarak Dergi'nin düşüncesini Gökalp'in: “Düşman ülkesi viran olacak, Türkiye büyüyüp Turan olacak” dizeleri özetlemektedir.

1911 yılında Türkçülük ideolojisinin taraftarı olarak milli bir kimlik bilinci yaratmak üzere yayın hayatına başlayan ve ilk devresi 1918 yılına kadar süren Türk Yurdu dergisi bu esnada siyasi ve toplumsal dönüşümlere tanıklık etmiştir. Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşı (1912-1913) ve

I. Dünya Savaşı (1914-1918) gibi toplumu derinden etkileyen hadiselerin Türk Yurdu tarafından nasıl algılanıp yorumlandığı da Türk fikir ve siyaset tarihi açısından önemli olduğu gibi bu hadiselerin kimlik tanımlamasına nasıl bir etki yaptığı da son derece önemlidir. Ayrıca bir geçiş dönemi (İmparatorluktan milli devlete) ideolojisi olarak Türkçülük, Cumhuriyet tarihinin milli kimlik unsurlarının kaynaklarının anlaşılması açısından zengin bir malzeme sunmaktadır.

EK 1: DEĞERLENDİRMEYE ALINAN METİNLER / TÜRK YURDU DERGİSİ

Ağaoğlu, A. (1911a). “Türk Alemleri 1”. cilt 1. sayı 1. ss. 15-17. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1911b). “Türk Alemleri 2”. cilt 1. sayı 2. ss. 30-32. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1911c). “Türk Alemleri 3”. cilt 1. sayı 3. ss. 46-48. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1912a). “Türk Alemleri 4”. cilt 1. sayı 5. ss. 80-82. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1912b). “Türk Alemleri 5”. cilt 1. sayı 7. ss. 111-113. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1912c). “Türk Alemleri 6”. cilt 1. sayı 10. ss. 161-163. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1912d). “Türk Alemleri 8”. cilt 1. sayı 18. ss. 296-299. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Ağaoğlu, A. (1917). “Milli İstiklal”. cilt 5. sayı 127. ss. 337. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).

Akçura, Y. (1912). “Emel ve İdeal”. cilt 1. sayı 16. ss. 265-268. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1913a). “Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri”. cilt 2. sayı 33. ss. 150-152. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1913b). “Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri 2”. cilt 2. sayı 34. ss. 170-172. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1913c). “Türklük”. cilt 2. sayı 48+ (2. yılın 24. sayısına ilave: Altın Armağan). ss. 466-471. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1914a). “1913 Senesinde Türk Dünyası”. cilt 3. sayı 63. ss. 260-262. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1914b). “1329 Senesinde Türk Dünyası”. cilt 3. sayı 65^s. ss. 293-295. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1914c). “Avrupa’da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair”. cilt 3. sayı 67. ss. 321-325. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1914ç). “Cihan Harbi ve Türkler”. cilt 4. sayı 73. ss. 19-22. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Akçura, Y. (1915). “1330 Senesi” . cilt 4. sayı 79. ss. 83-85. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Atuf, N. (1916). “Maarifimiz Hakkında”. cilt 5. sayı 110. ss. 94-96. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).

Can Bey. (1911a). “Büyük Milli Emeller 1”. cilt 1. sayı 1. ss. 14-15. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Can Bey. (1911b). “Büyük Milli Emeller 2”. cilt 1. sayı 2. ss. 28-29. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Edib, H. (1913). “Felaketlerden Sonra Milletler”. Cilt 2. sayı 40. sss. 287-291. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Emin, M. (1915). “Ey İğnem Dik”. cilt 4. sayı 76. ss. 45-47. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gasprinski, İ. (1912). “İmparatorluk Haricindeki Türkler Ne Diyorlar”. cilt 1. sayı 20. ss. 336-337. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gasprinski, İ. (1914). “Türklük-Osmanlılık”. cilt 3. sayı 69. ss. 358-359. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gökâl (1913a). “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”. cilt 2. sayı 35. ss. 184-186. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gökâl (1913b). “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak 2: Lisan”. Cilt 2. sayı 36. ss. 203-204. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gökâl (1913c). “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”. cilt 2. sayı 39. ss. 268-270. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

⁸ Sayının kapağında 28 Mayıs 1914 tarihi ve sayı 66 yazmaktadır. Ancak baskı hatası olduğu değerlendirildiğinden belirttiğimiz tarih ve sayının doğrusu olması gerekir.

Gökâl (1913d). “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”. cilt 2. sayı 46. ss. 401-404. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gökâl (1913e). “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak 6: Cemaat Medeniyeti ve Cemiyet Medeniyeti”. cilt 2. sayı 47. ss. 423-426. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Gökâl (1914). “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”. cilt 3. sayı 56. ss. 136-138. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Haluk, M. (1915). “İstiklal Mabedi”. cilt 4. sayı 75. ss. 35-37. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Hakkı, İ. (1918). “Milliyet ve Terbiye”. cilt 7. sayı 153. ss. 76-83. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).

Köprülü, M. F. (1913a). “Ümit ve Azim”. cilt 2. sayı 32. ss. 139-142. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Köprülü, M. F. (1913b). “Türklük, İslamlık, Osmanlılık”. cilt 2. sayı 45. ss. 372-376. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Maksudi, S. (1917). Sadreddin Efendi Maksudi Tarafından Kadetler Kongresinde İrad Edilen Nutuk”. cilt 6. sayı 140. ss. 166-167. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).

Muhlis, M. (1917). “Türk Aleminde”. cilt 6. sayı 145. ss. 238-240. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).

Nami, K. (1912). “Yeni Hayata Doğru”. cilt 2. sayı 26. ss. 35-37. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Necdet, E. (1913). “Hayat Emareleri”. cilt 3. sayı 53. ss. 89-92. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Risal, P. (1912a). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 1. sayı 21. ss. 350-353. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Risal, P. (1912b). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 1. sayı 22. ss. 365-367. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Risal, P. (1912c). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 1. sayı 23. ss. 384-385. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Risal, P. (1912ç). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 1. sayı 24. ss. 407-409. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

Risal, P. (1912d). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 2. sayı 25. ss. 21-22. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).

- Risal, P. (1912e). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 2. sayı 26. ss. 42-45. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Risal, P. (1912f). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 2. sayı 27. ss. 54-56. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Risal, P. (1912g). “Türkler Bir Ruh-i Milli Arıyorlar”. cilt 2. sayı 28. ss. 68-70. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Sabit, F. (1912). “Anadolu Duygularından”. cilt 2. sayı 28. ss. 70-72. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Seyfettin, Ö. (1913). “Piç”. cilt 2. sayı 46. ss. 396-401. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Seyfettin, Ö. (1914). “Mehdi”. cilt 3. sayı 60. ss. 197-200. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Subhi, H. (1915). “Tan Sesleri”. cilt 4. sayı 84. ss. 135-137. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Subhi, H. (1918). “Kurtuluş Günlerinde Kardeş Musahabeleri”. cilt 7. sayı 157. ss. 184-186. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).
- Tevfik, R. (1915). “Türkçülük ve Türkçülerin Saha-i Tahkikatı”. cilt 4. sayı 84. ss. 138-140. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Türk Yurdu (1912). “Acı bir Hakikat”. cilt 2. sayı 29. ss. 90-92. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Türk Yurdu (1914a). “Osmanlı Şimal Ordusunun Kafkasya’da İlerlemesi ve Ardahan’ın Zaptı”. cilt 4. sayı 74. ss. 31. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Türk Yurdu (1914b). “Büyük Yarın”. cilt 4. sayı 74. ss. 31. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Türk Yurdu (1916). “Türk ve Tatar Heyeti”. cilt 4. sayı 100. ss. 312. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Türk Yurdu (1917). “Türk Aleminde”. cilt 6. sayı 145. ss. 238-240. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).
- Türk Yurdu (1918). “Türk Ocağı İdare Raporu”. cilt 7. sayı 159. ss. 215-227. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).
- Ulvi, İ. (1912a). “Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mani mi?”. cilt 1. sayı 16. ss. 268-269. Ankara: Tutibay Yayınları (1999).
- Zeki, H. (1917). “Türk Şairi Emin Bey’in Şiirlerinin Tahlili”. cilt 5. sayı 127. ss. 330-333. Ankara: Tutibay Yayınları (2000).

KAYNAKÇA

Akçura, Y. (2012a). **Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi** (3. Baskı). İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.

Akçura, Y. (2012b). "Üç Tarz-ı Siyaset". **Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi** (3. Baskı) içinde . İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.

Arık, R.,O. (1955). **İdeal ve İdeoloji**. İstanbul: Burhan kitapevi.

Bulut, H.İ (2012). **Ümmet**. İslam Ansiklopedisi (<http://www.islamansiklopedisi.info>). cilt: 42.

Çevik, A. (2009). **Politik Psikoloji** (3.Baskı). Ankara:Dost kitapevi.

Çolak, M. (2006). **Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Gökalp, Z. (2004). **Türkçülüğün Esasları**. (Haz: K. Bek). İstanbul: Bordo-Siyah.

Greenfeld, L. (1993). **Nationalism: Five Roads to Modernity**. USA: Harvard University Press.

Güvenç, B. (2010). **Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları** (2.Basım). İstanbul: Boyut yayıncılık.

İzzet, M. (1981). **Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat** (3.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Kafesoğlu, İ. (2003). **Türk Milli Kültürü** (24.Basım), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kedourie, E. (2000). **Nationalism** (fourth, expanded edition). USA:Blackwell Publishers inc.

Kösoğlu, N. (2013). **Milli Kültür ve Kimlik** (5.Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.

Lewis, B. (2006). **Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi** (3.Baskı). (S. Y. Kölay, Çev.). (The Middle East, 1995). Ankara: Arkadaş yayınevi.

Lewis, B. (2011). **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (III. Edisyon, 5. Baskı). (B.B.Tuna, Çev.). Ankara: Arkadaş yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2002).

Ortaylı, İ. (2006). **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı** (25.Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Smith, A.D. (2013). **Milliyetçilik: Kuram, İdeoloji, Tarih**. (Ü.H.Yolsal, Çev.). Ankara: Atıf yayınları.

Şentürk, R. (2002). **Kavim**. İslam Ansiklopedisi (<http://www.islamansiklopedisi.info>). Cilt:25.ss. 68-69.

Şentürk, R. (2005). **Millet**. İslam Ansiklopedisi (<http://www.islamansiklopedisi.info>). Cilt:30.

Timur, T. (2000). **Osmanlı Kimliği** (4.Baskı). Ankara: İmge kitabevi.

Turan, O. (2005a). **Türkiye’de Manevi Buhran: Din ve Laiklik** (2.Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Turan, O. (2005b). **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Turhan, M. (2015). **Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik**. Ankara: Altınordu.

Türkdoğan, O. (2004). **Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi** (2.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Türkkan, R.,O. (2012). **Biz Kimiz: Türklüğün Kimlik Şifresi**. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Ülgener, S., F. (2006).**İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**. İstanbul: Derin Yayınları.

Ülken, H.,Z. (2013). **Millet ve Tarih Şuuru** (2.Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ülken, H., Z. (2015). **Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi** (12. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Volkan, V. D. ve Atabey, N. (2010). **Osmanlı’nın Yasından Atatürk’ün Türkiye’sine: Onarıcı Liderlik ve Politik Psikoloji**. Ankara: Kripto.

Yılmaz, Y. (2006). **Ulusal Güvenlik Açısından Öteki Gereksiniminin Analizi**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Yılmaz, Y. (2015). **Türk Yurdu Dergisi’nde Milli Kimlik Unsurları Üzerine Tartışmalar (1911-1918)**. Yayımlanmamış Doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.